

ELEKTRON TA'LIM PLATFORMALARI: ZAMONAVIY TA'LIMNING YANGI YO'NALISHI

Fayyoza Boxodirovna Bo'riyeva – magistrant,
Shaxrisabz davlat pedagogika instituti
E-mail: fayyozaboriyeva@gmail.com
ORCID-0009-0007-1726-567X

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada elektron ta'lim platformalarining mohiyati, turlari, afzalliklari va kamchiliklari, O'zbekistondagi holati hamda kelajak istiqbollari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida raqamli ta'lim tizimlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola ta'lim sohasidagi mutaxassislar, o'qituvchilar va tadqiqotchilar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: elektron ta'lim, e-learning, onlayn platforma, LMS, MOOC, raqamli ta'lim, masofaviy ta'lim.

KIRISH. Hozirgi kunda dunyo miqyosida axborot texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanishi barcha sohalarda, jumladan, ta'lim tizimida ham tubdan o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. An'anaviy sinf xonalari va darslik asosidagi ta'lim tizimi o'rnini tobora raqamli, interaktiv va moslashuvchan elektron ta'lim platformalari egallayotgani bugungi taraqqiyotning tabiiy natijasidir. Elektron ta'lim (e-learning) — internet va zamonaviy axborot texnologiyalari vositasida amalga oshiriladigan ta'lim jarayoni bo'lib, u vaqt va makon cheklovlarini bartaraf etgan holda bilim olish imkoniyatini taqdim etadi. 2020-yilda boshlangan COVID-19 pandemiyasi bu yo'nalishni yanada tezlashtirib, dunyo miqyosida millionlab talabalar va o'qituvchilarni onlayn ta'lim muhitiga majburan o'tishiga sabab bo'ldi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida 190 dan ortiq mamlakatda 1,6 milliarddan ziyod o'quvchi masofaviy ta'limga o'tgan. Bu jarayon nafaqat vaziyatdan kelib chiqqan majburiyat, balki ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim bosqichiga aylandi. O'zbekiston Respublikasi ham ushbu global jarayondan chetda qolmadi.

"Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasi doirasida ta'lim sohasini raqamlashtirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi. Shu munosabat bilan elektron ta'lim platformalarini chuqur o'rganish, ularning imkoniyatlari va kamchiliklarini tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi — elektron ta'lim platformalarining nazariy asoslarini tizimlashtirish, ularning asosiy turlarini taqqoslash, O'zbekistondagi mavjud holat va muammolarni aniqlash hamda kelajak rivojlanish yo'nalishlarini ko'rsatishdan iborat.

ASOSIY QISM. Elektron ta'lim platformasi — bu internet orqali ta'lim kontentini taqdim etuvchi, o'quv jarayonini boshqaruvchi va o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi interaktiv muloqotni ta'minlovchi kompleks dasturiy tizimdir. Bunday platformalar o'z ichiga video darslar, testlar, vazifalar, forum va chat imkoniyatlarini, hamda o'quv jarayonini kuzatuvchi analitik vositalarni birlashtiradi. Zamonaviy elektron ta'lim platformalarining asosiy komponentlari quyidagilardan iborat:

- Kontent boshqaruv tizimi — o'quv materiallarini yuklash, tartibga solish va namoyish etish
- Baholash moduli — testlar, topshiriqlar va baholar tizimi
- Kommunikatsiya vositalari — jonli darslar, forum, xabar almashish
- Analitika tizimi — o'quvchi faolligi va natijalari monitoringi
- Sertifikatlashtirish moduli — kursni muvaffaqiyatli tugatganlarga hujjat berish
- Mobil integratsiya — smartfon va planshetlar bilan moslashuvchanlik

Elektron ta'lim platformalarining asosiy turlari

Ilmiy adabiyotlarda elektron ta'lim platformalari bir necha mezonlar asosida tasniflanadi. Eng keng tarqalgan tasnif quyidagi turlarni ajratib ko'rsatadi:

O'quv Boshqaruv Tizimlari (LMS — Learning Management System). Bu tizimlar asosan yirik ta'lim muassasalari va korporatsiyalar uchun mo'ljallangan bo'lib, o'quv jarayonini to'liq boshqarish, talabalar faoliyatini kuzatish va hisobot berish imkonini taqdim etadi. Moodle, Blackboard, Canvas va SAP SuccessFactors bunga eng yaxshi misoldir. So'nggi statistikaga ko'ra, dunyo bo'ylab 80 000 dan ortiq ta'lim muassasasi Moodle platformasidan foydalanadi.

Ommaviy Ochiq Onlayn Kurslar (MOOC — Massive Open Online Courses). Bu formatda dunyoning istalgan nuqtasidan minglab va hatto millionlab foydalanuvchilar bir vaqtda ta'lim olishi mumkin. Coursera, edX, Udemy, Khan Academy platformalari MOOC modelining yorqin namunasidir. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, Coursera platformasida 124 milliondan ortiq ro'yxatdan o'tgan foydalanuvchi mavjud.

Ixtisoslashgan platformalar. Muayyan sohalarga mo'ljallangan platformalar o'z nishiga chuqurroq kirib boradi. Dasturlash sohasida Codecademy, LeetCode, HackerRank; tillar o'rganishda Duolingo, Babbel; ijodiy kasblar uchun Skillshare; professional rivojlanish uchun LinkedIn Learning va Pluralsight alohida o'rin egallaydi.

Elektron ta'lim platformalarining afzalliklari. Ko'plab tadqiqotlar elektron ta'limning an'anaviy ta'lim oldidagi bir qator muhim ustunliklarini qayd etadi

1. Moslashuvchanlik va qulaylik. O'quvchilar o'zlariga qulay vaqt, joy va sur'atda ta'lim olish imkoniyatiga ega. Ish bilan band bo'lgan kattalar uchun bu imkoniyat ayniqsa qimmatlidir.

2. Iqtisodiy samaradorlik. Onlayn kurslar an'anaviy ta'limga nisbatan sezilarli darajada arzon. Transport, turar joy va qo'shimcha xarajatlar yo'qligi ham muhim iqtisodiy afzallik hisoblanadi.
3. Sifatli va xilma-xil kontent. Dunyoning eng nufuzli universitetlari va soha mutaxassisleri tomonidan ishlab chiqilgan kurslardan foydalanish imkoniyati mavjud.
4. Shaxsiylashtirilgan o'quv yo'li. Zamonaviy platformalar sun'iy intellekt yordamida har bir o'quvchining darajasi, sur'ati va qiziqishlariga qarab individual o'quv rejasini shakllantirishga qodir.
5. Global imkoniyatlar. Qaysi mamlakatda yashamasidan qat'iy nazar, har qanday foydalanuvchi dunyoning istalgan universitetidan sertifikat olishi mumkin.
6. Kontent yangilanuvchanligi. Onlayn kurslar doimiy ravishda yangilanib turadi, bu esa eng zamonaviy bilimlarni o'rganish imkonini beradi.

Kamchiliklari va hal etilishi lozim bo'lgan muammolar

Barcha afzalliklariga qaramay, elektron ta'lim platformalari hali ham bir qator jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Holmberg (2019) va boshqa tadqiqotchilar quyidagi asosiy muammolarni ajratib ko'rsatadi.

- Raqamli tengsizlik — internet va qurilmalar barcha hududlarda bir xil mavjud emas, bu esa «raqamli tafovut» (digital divide) muammosini keltirib chiqaradi
- O'z-o'zini boshqarishning qiyinligi — onlayn kurslarda o'rtacha 90 foizdan ortiq o'quvchi kursni yakuniga yetkazolmaydi
- Amaliy ko'nikmalar shakllanishining cheklanganligi — laboratoriya ishlari, klinik amaliyot kabi amaliy komponentlar onlayn formatda to'liq almashtirib bo'lmaydi
- Ijtimoiy izolyatsiya — sinfdoshlar va o'qituvchilar bilan jonli muloqot imkoniyatining cheklanganligi
- Diplom va sertifikatlarining tan olinish muammosi — bir qator ish beruvchilar hali ham onlayn ta'lim sertifikatlarini an'anaviy diplomlarga teng ko'rmaydi

O'zbekistonda elektron ta'lim: holati va rivojlanish istiqbollari - O'zbekiston Respublikasida elektron ta'limni rivojlantirish masalalari davlat siyosatining muhim qismiga aylanib bormoqda. 2020-yilda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasida axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish to'g'risida»gi qonun, hamda «Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasi ta'lim sohasini raqamlashtirish uchun huquqiy asos yaratdi. Hozirgi kunda mamlakatimizda bir necha onlayn ta'lim platformalari faoliyat ko'rsatmoqda. Ziyonet — ta'lim resurslari portali, Edunet.uz — masofaviy ta'lim platformasi, My.gov.uz — davlat xizmatlari portali, shuningdek, bir qator universitetlar (TATU, NUUZ, TDIU va boshqalar) o'zlarining korporativ LMS tizimlarini joriy qilgan. Bundan tashqari, ko'plab o'zbek yoshlari xalqaro Coursera,

Udemy, Duolingo platformalaridan foydalanmoqda. Biroq sohadagi muammolar ham yetarlicha: o'zbek tilidagi sifatli kontent etishmasligi, pedagog kadrlarning raqamli savodxonligi past bo'lishi, qishloq hududlardagi internet sifatining pastligi va platforma standartlarining uyg'unlashmaganligi asosiy to'siqlar bo'lib qolmoqda.

XULOSA. Ushbu tadqiqot davomida elektron ta'lim platformalari haqida quyidagi xulosalar chiqarildi:

Elektron ta'lim platformalari XXI asrda ta'lim tizimining ajralmas va tobora muhimroq bo'layotgan qismiga aylanmoqda. Ular ta'limni demokratlashtirish — ya'ni geografik, iqtisodiy va ijtimoiy to'siqlarni bartaraf etgan holda har bir insonga bilim olish imkonini yaratish — masalasida muhim rol o'ynamoqda.

Har xil turdagi platformalar (LMS, MOOC, ixtisoslashgan platformalar) o'zlarining alohida qo'llanish sohasiga ega. Optimal natija uchun ushbu turlarning kombinatsiyasidan foydalanish, ya'ni «blended learning» (aralash ta'lim) yondashuvi eng maqbul sanaladi.

Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili (Big Data), virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalari elektron ta'limni yanada shaxsiylashtirilgan, immersiv va samarali qilish imkonini bermoqda. Kelajakda bu texnologiyalar elektron ta'limning asosiy harakatlantiruvchi kuchlari bo'lib qolishi kutilmoqda. O'zbekiston uchun elektron ta'limni rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalar quyidagilardan iborat: o'zbek tilidagi sifatli raqamli kontent yaratish, pedagog kadrlarni qayta tayyorlash, qishloq va chekka hududlarda internet infratuzilmasini kuchaytirish hamda platforma sertifikatlarini tan olish mexanizmini joriy qilish.

Elektron ta'lim — bu faqat texnologiya emas, balki ta'lim falsafasining o'zgarishi, o'quvchini passiv tinglovchidan faol bilim izlovchiga aylantiruvchi yangi paradigmadir. Ushbu paradigmani to'g'ri anglash va amalga oshirish mamlakat ta'lim tizimining sifatini tubdan yaxshilashning kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO (2020). COVID-19 Educational Disruption and Response. Paris: UNESCO Publishing. — 48 b.
2. World Bank (2020). The COVID-19 Pandemic: Shocks to Education and Policy Responses. Washington, DC: World Bank. — 52 b.
3. Garrison, D. R. (2017). E-Learning in the 21st Century: A Community of Inquiry Framework for Research and Practice (3rd ed.). New York: Routledge. — 208 b.
4. Moodle Statistics (2024). Moodle.org rasmiy sayti. URL: <https://stats.moodle.org> (murojaat sanasi: 10.03.2026).

5. Coursera Annual Report (2023). Coursera, Inc. URL: <https://investor.coursera.com> (murojaat sanasi: 15.03.2026).
6. Allen, I. E., & Seaman, J. (2016). Online Report Card: Tracking Online Education in the United States. Babson Survey Research Group. — 56 b.
7. Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). E-Learning and the Science of Instruction (4th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. — 480 b.
8. Holmberg, B. (2019). Theory and Practice of Distance Education. London: Routledge. — 232 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risidagi farmoni (2020-yil 5-oktabr, PF-6079-son). — Toshkent, 2020.